

УДК 34.096

DOI <https://doi.org/10.32836/2521-6473-2019-4-91-99>

В. В. Топольницький, кандидат юридичних наук, провідний науковий співробітник науково-дослідного відділу проблем військового законодавства Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняховського, підполковник юстиції

Б. М. Тична, старший науковий співробітник науково-дослідного відділу проблем військового законодавства Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняховського, майор юстиції

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПОНЯТЬ «ВОЄННИЙ СТАН», «СТАН ВІЙНИ» ТА «ВОЄННИЙ ЧАС»

У статті проведено історико-правовий аналіз вітчизняного законодавства стосовно правового регулювання процедури оголошення «стану війни», настання «воєнного часу» та введення «воєнного стану», функціонування їх правових режимів з урахуванням змін воєнно-політичної обстановки у світі, характеру загрози застосування воєнної сили, умов соціально-економічного розвитку України з початку створення її Збройних Сил відповідно до визначених нормативно-правовими актами на той час завдань та проведених конституційних змін, які в умовах збройної агресії проти України потребують вдосконалення та відповідної диференціації для впровадження та вживання єдиної, узагальненої та понятійної термінології у сфері національної безпеки та оборони держави.

З'ясовано, що запорукою вдалої реалізації всіх напрямів політики держави є її власна, завжди дієва та адаптована до існуючих суспільно-політичних подій і загроз, нормативно-правова база. Огляд вітчизняного правового регулювання вищезазначених правових режимів показує певну його невідповідність сучасним тенденціям у оборонному просторі України та не готовність до можливих майбутніх схожих загрозливих ситуацій. Недостатня правова обізнаність та розуміння сутності вищезазначених термінів створюють сприятливі умови для посилення руйнівного інформаційно-пропагандистського впливу держави-агресора на свідомість та несприятливу для оборони держави діяльність громадян.

Визначено, що специфіка російської гібридної агресії проти України полягає не стільки в загальних методах та цілях гібридної війни, скільки у беззастережному порушенні Російською Федерацією системи базових міжнародно-правових угод, великих масштабах заподіяних ушкоджень, значній тривалості конфлікту. Особливістю цієї війни є фактичне її ведення без оголошення, з використанням правил конспірації та маскуванням своїх дій зі сторони Російської Федерації. Внаслідок довготривалого міжнародного збройного конфлікту традиційні погляди на воєнні конфлікти зазнали якісних змін, а розуміння їх правової природи й характеру постійно знаходяться у полі зору науковців.

Висвітлені проблеми потребують вдосконалення та відповідної диференціації для впровадження та використання єдиної, узагальненої та понятійної термінології у сфері воєнної безпеки держави. Внаслідок аналізу змісту норм законодавства сформовано пропозиції щодо вдосконалення військового законодавства у сфері оборони.

Ключові слова: введення воєнного стану, війна, воєнні дії, воєнний стан, воєнний час, збройна агресія, правовий режим воєнного стану, стан війни, оголошення стану війни.

V. V. Topolnitskyi, B. M. Tychna. Problems of legal regulation of the concepts of “martial law”, “state of war” and “war time”

In the article reviewed the historical and legal analysis of domestic law regulating the administrative and procedural norms of the declaration of the state of war and the introduction of a military situation, the functioning of their legal regimes, taking into account changes in the military and political situation in the world, the nature of the threat of the military force employment, the conditions of social and economic development of Ukraine since the beginning of the creation of its Armed Forces, according to the statutory and law acts specified at the time of the tasks and constitutional changes that are currently under Armed aggression against Ukraine need to improve and appropriate differentiation for the introduction and use of a single, generalized and conceptual terminology in the field of the national security and defense of the state.

It has been found out that the key to successful implementation of all directions of the state policy is its own, always effective and adapted to existing socio-political events and threats, regulatory framework. A review of the domestic legal regulation of the above-mentioned legal regimes reveals a certain inconsistency with current trends in the defense space of Ukraine and a lack of readiness for possible future similar threatening situations.

It is determined that the specificity of Russian hybrid aggression against Ukraine lies not so much in the general methods and purposes of the hybrid war, but in the unconditional violation of the system of basic international legal agreements by the Russian Federation, the large scale of the damage caused, the considerable duration of the conflict. The peculiarity of this war is its actual conduct without announcement, using the rules of conspiracy and masking its actions on the part of the Russian Federation.

Due to the prolonged international armed conflict, traditional views on military conflicts have undergone qualitative changes, and their understanding of their legal nature and nature is constantly in the field of view of scholars.

The mentioned problems need to be improved and appropriately differentiated in order to introduce and use a unified, generalized and conceptual terminology in the field of military security of the state. Proposals for the improvement of military legislation in the field of defense are formulated.

Key words: introduction of military situation, military actions, military status, military situation, war time, war, armed aggression, law regime of military situation, state of war, declaration of war.

Постановка проблеми. Внаслідок значного політичного і військового впливу протягом останніх років Російської Федерації на регіони Сходу та Півдня України серед його населення збільшилась кількість проявів сепаратизму, що в свою чергу створило сприятливі умови для воєнного вторгнення Росії на територію України, з подальшою тимчасовою окупацією Автономної Республіки Крим та окремих районів Донецької та Луганської областей. В інформаційному просторі серед місцевих жителів окупованих територій надалі здійснюються заходи з дискредитування української влади, формується хибне уявлення про процеси, які відбуваються в Україні та поза її межами, що не може стояти осторонь суспільства, держави в цілому та формування її зовнішньої та внутрішньої політики.

Зовнішня агресія з боку РФ завдає істотної шкоди національним інтересам України, а тому перед нами постала найбільша загроза за всю історію незалежності – загроза існуванню України, що актуалізує потребу правової ідентифікації базових конституційних понять у сфері оборони, зокрема таких як «стан війни» та «воєнний час».

Поняття «воєнний стан» визначено одночасно у двох Законах України «Про правовий режим воєнного стану» та «Про оборону України», однак вони суттєво різняться між собою. Крім того, в національному законодавстві взагалі відсутні визначення категорій «стан війни» і «воєнний час». Саме тому багато українських політиків помилково ототожнюють «стан війни» з «воєнним станом» або «воєнним часом». Наведене свідчить, що зміст цих понять потребує належної конкретизації в законодавстві України, в тому числі з використанням ідей військово-правових досліджень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі питання, пов'язані з визначеною проблематикою, розглядалися у роботах таких вітчизняних учених: А.Н. Артеменка, Г.І. Вісича, С.М. Возняка, Г.П. Воробйова, В.К. Горовенко, О.І. Зatinaйка, А.М. Іващенко, В.Й. Пашин-

ського, Л.І. Приполової, А.М. Сиротенко, П.П. Скиби, О.І. Сухоноса, В.П. Тютюнника та інших. Однак, у науці сучасного військового права і до цього часу відсутні дослідження, присвячені проблемам правового регулювання процедури оголошення «стану війни», настання «воєнного часу» та введення «воєнного стану». Відтак, вищевказані обставини й обумовлюють вибір теми дослідження.

Метою статті є висвітлення проблем правового регулювання процедури оголошення «стану війни», настання «воєнного часу», введення «воєнного стану», а також сформульовано обґрунтовані пропозиції щодо вдосконалення військового законодавства.

Специфіка російської гібридної агресії проти України полягає не стільки в загальних методах та цілях гібридної війни, скільки у беззастережному порушенні Росією системи базових міжнародно-правових угод, великих масштабах заподіяних ушкоджень, значній тривалості конфлікту. Ще однією особливістю цієї війни є фактичне її ведення без оголошення, з використанням правил конспірації та маскування своїх дій зі сторони РФ. Отже, традиційні погляди на воєнні конфлікти зазнають якісних змін, а тому чітке розуміння їх правової природи й характеру має залишатися у фокусі постійної уваги.

Враховуючи, що Законом України «Про національну безпеку України» [1] *війна* виділена одним із основних видів воєнного конфлікту, але без розкриття її визначення, необхідно з'ясувати її сутність. По-перше, виходячи з визначення словника української мови поняття «*війна*» означає організовану збройну боротьбу між державами, суспільними класами тощо [2]. Україна де-факто протистоїть організованій збройній боротьбі агресора – Російської Федерації, проте остання агресивно заперечує цей факт та свідомо ухиляється від використання цього терміну на політичному та дипломатичному рівнях.

По-друге, виходячи із фактичних обставин ведення збройної боротьби, автор вважає за можливе ототожнити її з поняттям збройної агресії – застосування російськими окупаційними військами, а також підконтрольними їм незаконними збройними формуваннями збройної сили проти України, що визначено в низці нормативно-правових актів.

Факт агресії та нападу Російської Федерації на Україну констатовано у рішеннях вітчизняних судів, зокрема у вироку Святошинського районного суду м. Києва від 18.03.2019 року по справі № 759/16863/16-к пр. Так, у ньому зазначено, що представниками влади Російської Федерації прийнято рішення розпочати планування та підготовку для ведення агресивної війни проти України саме з території Автономної Республіки Крим, а також встановлено факт блокування та захоплення органів державної влади, об'єктів військової та цивільної інфраструктури на території Автономної Республіки Крим [3].

По-третє, слово *війна* має звичайний сенс як загальнозвичиване слово і водночас термінологічний зміст у військовій науці та мові права. Адже кожний пересічний громадянин має загальне уявлення щодо сутності поняття «*війна*», що розглядається як комплексний набір взаємопов'язаних загроз і силових засобів, які застосовуються для просування політичних інтересів, проте мало кому відомо прихований бік ведення кожної війни.

По-четверте, виникає питання про передумови цього явища – поступового розмивання граней поділу між війною і миром та поширенням війн нового типу, зокрема «гібридної війни». Вона продемонструвала, що межі війни і миру під час таких війн розчиняються й змішуються. Відбувається зближення та взаємопроникнення аспектів війни, які прийнято відокремлювати. Характерним для сьогоденної гібридної війни є поява нових засобів досягнення переваг і цілей, наприклад інформаційної, психологічної війни, кібер-нападів без явного авторства, а також нових неконвенційних видів використання силових засобів (приватні збройні структури). Отже, гібридна війна по своїй суті є симбіозом традиційних ознак війни, зовнішнього та внутрішнього збройного конфлікту.

Вивчення питання правового регулювання процедури введення *воєнного стану* в Україні або в окремих її місцевостях слід розпочати з огляду Основного Закону України. Приписами пункту 20 частини першої статті 106 Конституції України Президента України наділено повноваженнями **виключно у разі загрози нападу, небезпеки державній незалежності України** приймати рішення, зокрема про: 1) загальну мобілізацію; 2) часткову мобілізацію; 3) **введення воєнного стану в Україні**; 4) **введення воєнного стану в окремих її місцевостях** [4].

Закон України «Про оборону України», який виданий Верховною Радою України на реалізацію норм пункту 20 частини першої статті 106 Конституції України, врегулював процедуру прийняття рішення про введення *воєнного стану* в Україні або в окремих її місцевостях. Так, приписами статті 5 зазначеного Закону Верховній Раді України надано в межах повноважень, визначених Конституцією України, здійснювати законодавче регулювання питань сфери оборони [5]. Також, відповідно до пункту 19 частини першої статті 92 Конституції України, правовий режим *воєнного стану* визначається виключно законом України. На реалізацію зазначеної норми Конституції України прийнято Закон України «Про правовий режим воєнного стану», який визначає зміст правового режиму *воєнного стану*, порядок його введення, скасування та правові засади діяльності державних органів задіяних в його умовах. Стаття 1 вищезгаданого Закону, окрім визначення поняття *воєнний стан*, також закріплює умову (підставу), за якої він вводиться в Україні або в окремих її місцевостях **у разі збройної агресії** чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності [6].

Визначення поняття *воєнний стан* розкрито в статті 4 Закону України «Про оборону України» [5], хоча його зміст суттєво відрізняється від визначення, поданого у статті 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», але умова (підстава), за якої він вводиться в Україні або в окремих її місцевостях **у разі збройної агресії** чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, залишається тією ж [6].

Приписи статті 4 Закону України «Про оборону України» та статті 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», якими врегульовано адміністративно-процесуальні норми запровадження процедури (умови) введення *воєнного стану* в Україні або окремих її місцевостях, є не чіткими та неузгодженими з нормою зазначеною в пункті 20 частини першої статті 106 Основного Закону України [4]. Щоб надати пояснення цього твердження, слід проаналізувати вищезазначене законодавство та думку окремих науковців. Так, у статті 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» існують умови (підстави) для введення *воєнного стану* в країні або в окремих її місцевостях, а саме: 1) *збройна агресія* чи загрози нападу на державу; 2) небезпека державній незалежності України, її територіальній цілісності [6].

Як вважає В.І. Шишкін, наведені умови для введення *воєнного стану* в країні мають місце в Україні ще з весни 2014 року, тобто з початку інтервенції військ Російської Федерації з подальшою анексією таких адміністративно-територіальних одиниць України, як Автономна Республіка Крим та місто Севастополь, і продовжують мати місце у фронтових бойових діях у Донецькій і Луганських областях [7, с. 34]. Також з існуванням нормативних підстав для введення в Україні воєнного або надзвичайного стану, тобто про фактичне його існування, погоджуються судді Конституційного Суду України М.І. Мельник [8, с. 26–27], І.Д. Сліденко, які вказують на неможливість внесення змін до Конституції України в умовах воєнного стану [9, с. 34–35]. Однак, з думкою вищезазначених авторів можливо погодитися в частині запровадження процедури *введення воєнного стану* в Україні лише за однієї умови (підстави) – **загрози нападу на державу**.

Приписами статті 4 Закону України «Про оборону України» передбачено, що у разі збройної агресії проти України або загрози нападу на Україну Президент України приймає рішення, зокрема про: 1) загальну мобілізацію; 2) часткову мобілізацію; 3) *введення воєнного*

стану в Україні; 4) введення воєнного стану в окремих її місцевостях; 5) застосування Збройних Сил України, інших військових формувань, утворених відповідно до законів України [5]. Тобто, з моменту викладення в новій редакції зазначеного закону Верховна Рада України, а саме з 17.11.2000 року надала Президенту України повноваження приймати рішення про введення воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях **не тільки у разі загрози нападу на Україну**, а й у разі збройної агресії проти України.

Нормами частини першої статті 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» законодавець з моменту її прийняття, а саме з 12.05.2000 року, надав Президенту України повноваження приймати рішення про введення воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях **не тільки у разі загрози нападу на Україну**, а й у разі збройної агресії проти України [6]. Тобто, фактично Верховна Рада України в межах повноважень, визначених Конституцією України, на законодавчому рівні врегулювала питання сфери оборони відповідно до вимог статті 5 Закону України «Про оборону України», значно розширивши підстави для введення воєнного стану в Україні, які визначені в частині першій статті 4 Закону України «Про оборону України» та в частині першій статті 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», зокрема наділивши Президента України повноваженням приймати рішення про введення воєнного стану за умови (підстави) як **загрози нападу на Україну** так і **збройної агресії проти України**.

Слід зазначити, що виключно **для процедури (механізму) оголошення стану війни, а не для введення воєнного стану** до 02.03.2014 року приписами пункту 19 частини першої статті 106 Основного закону України була передбачена умова (підстава) – **збройна агресія проти України**, на якій автор зупинився детальніше (табл. 1).

Отже, провівши аналіз норм Законів України «Про оборону України», «Про правовий режим воєнного стану», слід зазначити, що Президент України має повноваження **приймати рішення про введення воєнного стану** в Україні або окремих її місцевостях **виключно лише у разі загрози нападу, небезпеки державній незалежності України**, як того вимагають приписи пункту 20 частини першої статті 106 Конституції України, якими врегульовано процедуру прийняття рішення про введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях.

Норми частини другої статті 6 Конституції України зобов'язують органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснювати свої повноваження у встановлених цією Конституцією межах і відповідно до законів України, а нормами статті 8 Конституції України визначено, що закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй, а разом з цим норми Конституції України є нормами прямої дії. Отже, орган законодавчої влади, починаючи з 2000 року, незважаючи на свій обов'язок законодавчого врегулювання сфери оборони, що передбачено статтею 5 Закону України «Про оборону

Таблиця 1

Порівняльна таблиця редакцій пункту 19 частини першої статті 106 Конституції України

Конституція України в редакції до 02.03.2014	Конституція України в редакції після 02.03.2014
пункт 19 частини першої статті 106:	
вносить до Верховної Ради України подання про оголошення стану війни та приймає рішення про використання Збройних Сил України у разі збройної агресії проти України	вносить до Верховної Ради України подання про оголошення стану війни та у разі збройної агресії проти України приймає рішення про використання Збройних Сил України та інших утворених відповідно до Законів України військових формувань

України», не здійснював належним чином своїх повноважень у встановлених межах, що визначено пунктом 20 частини першої статті 106 Конституції України стосовно приведення законів у сфері оборони у відповідність до норм статті 8 Конституції України, які повинні відповідати їй та є нормами прямої дії [4].

Неузгодженість норм вищезазначених законів до норм Конституції України призвела до неможливості реалізації процедури введення «*воєнного стану*» в Україні або окремих її місцевостях після подій 01.03.2014 року у зв'язку з існуванням загрози нападу, небезпеки державній незалежності зі сторони Російської Федерації та наявної збройної агресії проти України. Загроза нападу на Україну Російською Федерацією з появою небезпеки державній незалежності нашої держави та збройною агресією проти України офіційно почали існувати в правовому полі з 01.03.2014 року після надання одноголосної згоди Президенту Російської Федерації на шостому скликанні Державної Думи Федеральних Зборів Російської Федерації на використання російських збройних сил в Україні з метою нормалізації суспільно-політичної ситуації в нашій країні [10]. Слід також зазначити, що деякі науковці-практики вважають, що введення «*воєнного стану*» в Україні був можливим і під час проведення антитерористичної операції на Сході держави у зв'язку з наявністю умов воєнного стану, з чим не можливо погодитись, що також є окремою темою дискусій та досліджень [7].

Переходячи до вивчення та дослідження питання стосовно реалізації процедури оголошення *стану війни* в Україні та розмежування його від процедури введення *воєнного стану* слід зазначити, що процедура оголошення *стану війни* в Україні на сьогоднішній день врегульована лише нормою пункту 19 частини першої статті 106 Основного Закону України. Частково реалізація процедури оголошення *стану війни* була врегульована нормами Закону України «Про оборону України» до викладення його Верховною Радою України 05.10.2000 року в новій редакції [11].

Відповідно до пункту 19 частини першої статті 106 Конституції України Президент України вносить до Верховної Ради України подання про оголошення *стану війни*. Існуюча норма не розкриває умов (підстав) для внесення до Верховної Ради України такого подання, а в законодавстві України на сьогоднішній день також відсутні умови (підстави) для його запровадження. Процедура запровадження та умови (підстави) для оголошення *стану війни* в Україні Президентом України була передбачена нормою пункту 19 частини першої статті 106 Конституції України з моменту її прийняття до 01.01.2006 року, а також після внесення до неї змін парламентарями різних політичних сил починаючи 01.10.2010 року до 02.03.2014 року у зв'язку з переходом від президентсько-парламентської форми державного правління до парламентсько-президентської. Такою умовою (підставою) для реалізації оголошення стану війни в зазначені періоди була умова «*в разі збройної агресії проти України*».

Правовою основою для внесення зазначених змін до пункту 19 частини першої статті 106 Основного Закону України стало прийняття Законів України «Про внесення змін до Конституції України» від 8 грудня 2004 року № 2222-IV [12] в розпал помаранчевої революції. Законом України «Про відновлення дії окремих положень Конституції України» від 21.02.2014 року № 742-VII вищезазначені зміни вносились у період здійснення воєнної окупації Кримського півострова [13].

До моменту внесення змін вищевказаними законами в пункт 19 частини першої статті 106 Основного Закону України у Президента України у *разі збройної агресії* проти України були дві підстави реалізації своїх повноважень: 1) внесення до Верховної Ради України подання про оголошення *стану війни*; 2) прийняття рішення про використання Збройних Сил України [4]. Нормами пункту 19 частини першої статті 106 Основного Закону України, починаючи з 02.03.2014 року, умова оголошення стану війни «*у разі збройної агресії проти Укра-*

їни» була виключена (рис. 1). Отже, за норми пункту 19 частини першої статті 106 Конституції України реалізація процедури оголошення Президентом України *стану війни* в державі є не зовсім чіткою та фактично нереалізованою, оскільки нормами статі 106 Конституції України та законодавчими актами невизначено поняття *стану війни*, а умови (підстави), які необхідні для його оголошення, відсутні.

Також, певну неузгодженість у правовому регулюванні законодавства в сфері оборони містить Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про оборону України» від 5 жовтня 2000 року № 2020-III, в якому законодавець фактично визначив дефініцію – *стану війни* як абстрактне поняття, завуалювавши при цьому саму процедуру його оголошення. Нова редакція Закону України «Про оборону України» після 17.11.2000 року поєднала в собі зміст юридичних понять *воєнного стану* та *стану війни* одночасно [14].

Слід зазначити, що норми частини першої статті 14 Закону України «Про оборону України» в редакції до 05.10.2000 року чітко передбачали умови (підстави) *оголошення стану війни* – **у разі воєнного нападу (агресії) на Україну** – та при необхідності виконання міжнародних договорів по спільній обороні від агресії і відміни його після укладення мирної угоди з протилежною воюючою стороною [11]. Зазначені умови (підстави) є логічними та послідовними з огляду на їх узгодженість до норм діючої на той час норми пункту 19 частини першої статті 106 Конституції України (в редакції з моменту її прийняття до 01.01.2006 року та з 01.10.2010 року до 02.03.2014 року), що передбачала умову (підставу) *оголошення стану війни* – **у разі збройної агресії проти України**.

Вищезазначена норма змісту частини першої статті 14 Закону України «Про оборону України» [11], яка існувала в редакції до 17.11.2000 року та зміст норми пункту 19 частини першої статті 106 Конституції України (існуюча на той час) дають підстави вважати, що вони були тотожними за змістом умов (підстав) для *оголошення стану війни* на період їх дії в часі.

Також слід звернути увагу на те, що приписи частини першої статті 15 Закону України «Про оборону України», які діяли до 17.11.2000 року, чітко передбачали підстави (випадки) **введення воєнного стану** в окремих місцевостях або на всій території України: *1) оголошення стану війни; 2) загрози воєнного нападу (агресії)*. Тобто, *введення воєнного стану* було можливим у разі *оголошення стану війни* в державі, а *воєнний стан* відмінявся при зникненні загрози воєнного нападу (агресії) та з відміною *стану війни*, що було передбачено частиною четвертою статті 15 Закону України «Про оборону України» в редакції до 17.11.2000 року [11]. Тобто, у разі наявності реальної *загрози нападу (агресії)* у Президента України на реалізацію норм пункту 20 статті 106 Конституції України були повноваження на введення *воєнного стану* в окремих місцевостях або на всій території України в період дії в часі Закону України «Про оборону України» в редакції до 17.11.2000 року [11].

Внаслідок внесення змін до Закону України «Про оборону України» [14] з 17.11.2000 року та у зв'язку з викладенням пункту 19 частини першої статті 106 Конституції України в новій редакції Закону від 21.02.2014 року умови (підстави) *оголошення стану війни* стали носити ознаки декларативності, а у Президента України з'явилося повноваження приймати рішення на *введення воєнного стану* в окремих місцевостях або на всій території України *у разі збройної агресії проти України*, що не узгоджується з нормам пункту 20 статті 106 Конституції України [13].

Внаслідок внесених змін в Закон України «Про оборону України» з 17.11.2000 року без визначень залишилися такі основні розуміння та терміни: «*початок воєнного часу*», «*воєнні дії*» та «*оголошення стану війни*», а на теперішній час відсутня чітка диференціація між поняттями «*воєнний стан*» та «*стан війни*». Через відсутність процедури *оголошення стану війни* не є зрозумілим, про яке саме рішення Президента України зазначено в частині другій

статті 4 Закону України «Про оборону України», відповідно до якого розпочинаються *воєнні дії* та з якого моменту настає *воєнний час*. Тобто, за яких умов та яким чином *воєнний час* на сьогоднішній день розпочинається з фактичного початку воєнних дій вказує на проблемні аспекти законодавства у сфері оборони України, про що окреслено в ряді наукових публікацій. Це потребує подальшого вдосконалення законодавства в сфері оборони [15, с. 30].

Наразі частина перша статті 4 Закону України «Про оборону України» встановлює, що у разі збройної агресії проти України або загрози нападу на Україну Президент України приймає рішення про загальну або часткову мобілізацію, *введення воєнного стану* в Україні або окремих її місцевостях, застосування Збройних Сил України, інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, подає його Верховній Раді України на схвалення чи затвердження, а також вносить до Верховної Ради України *подання про оголошення стану війни*.

Частина третя статті 4 Закону встановлює, що з моменту оголошення стану війни чи фактичного початку воєнних дій настає *воєнний час*, який закінчується у день і час припинення стану війни. Відсутність визначення переліченої термінології в частині третій статті 4 Закону України «Про оборону України», а також чіткого визначення поняття «*стан війни*», дає підстави тлумачити, що *стан війни* настає одночасно з вжиттям Президентом України заходів, спрямованих на забезпечення оборони України та діє до моменту затвердження Верховною Радою України указу Президента України про введення *воєнного стану* і набуває характеру саме *воєнного стану* згідно пункту 31 частини першої статті 85 Конституції України [4].

Тобто, *стан війни* – період, який триває до двох діб, що надається для вжиття та запровадження оперативних, ефективних заходів правового режиму *воєнного стану* в державі та спрямований на забезпечення оборони України від вчинення акту збройної агресії проти України чи реальної загрози суверенітету і територіальній цілісності України, що не відповідає дійсності.

Внаслідок аналізу змісту вищезазначених норм, для приведення у відповідність до норм Конституції України Закону України «Про оборону України» пропонується надати визначення наступним термінам:

1) «*стан війни*» – відносини держав із моменту оголошення війни між ними до її закінчення (укладення миру);

2) «*воєнні дії*» – організоване застосування видів та окремих родів військ (сил) Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань в операціях та бойових діях;

3) «*воєнний час*» – період часу з моменту набуття чинності рішенням Верховного Головнокомандувача Збройних Сил України, на підставі якого Збройні Сили України та інші утворені відповідно до законів України військові формування розпочинають *воєнні дії*, або оголошення стану війни, що діє до моменту набуття чинності рішенням Верховного Головнокомандувача Збройних Сил України, на підставі якого Збройні Сили України та інші утворені відповідно до законів України військові формування припиняють *воєнні дії*, або рішення про укладення миру.

Висновки з дослідження. Отже, вітчизняне законодавство у сфері оборони потребує вдосконалення, оскільки в ньому не викладені основні дефініції та не розмежовано ключові поняття «*стан війни*» та «*воєнний стан*», що набуває актуальності під час захисту суверенітету держави при здійсненні противником збройної агресії проти України, а питання, пов'язані з правовим врегулюванням зазначених відносин та визначенням початку *воєнних дій* та настанням *воєнного часу*, потребують суттєвого подальшого опрацювання та комплексного наукового дослідження з подальшим внесенням відповідних змін до законодавства у сфері оборони.

Список використаних джерел:

1. Про національну безпеку України: Закон України від 21 червня 2018 року. № 2469-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19>.
2. Словник української мови. URL: <http://sum.in.ua/s/vijna>.
3. Єдиний державний реєстр судових рішень URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/80519617>.
4. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
5. Про оборону України : Закон України від 6 грудня 1991 року. № 1932-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12/ed19911206>.
6. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 року. № 389-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 28. Ст. 250.
7. Шишкін В.І. Конституційні основи правового реагування органів державної влади на акти воєнної агресії. *Вісник Конституційного Суду України*. 2016. № 4–5. С. 218.
8. Мельник М.І. Окрема думка судді Конституційного Суду України. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 4. С. 26–27.
9. Сліденко І.Д. Окрема думка судді Конституційного Суду України. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 5. С. 34–35.
10. Рада Федерації Росії схвалила воєнну інтервенцію в Україну. URL: <https://tyzhden.ua/News/103681>.
11. Про оборону України: Закон України від 6 грудня 1991 року № 1932-XII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12>.
12. Про внесення змін до Конституції України : Закон України від 8 грудня 2004 року № 2222-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2222-15/ed20041208>.
13. Про відновлення дії окремих положень Конституції України : Закон України від 21 лютого 2014 року № 742-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/742-18>.
14. Про внесення змін до Закону України «Про оборону України» від 5 жовтня 2000 року № 2020-III. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12>.
15. Котляренко О.П., Приполова Л.І. Застосування (використання) Збройних Сил України: до питання законодавчої регламентації. *Eurasian Academic Research Journal*. 2018. № 10. С. 30.